

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นแนวทางในการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนปทุมมาพิทยาสรรพ์ ดังนี้

1. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
2. ทฤษฎีการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา
4. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการบริหาร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนางาน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมามีความจำเป็น้องอาศัยการรวมตัวกัน เพื่อร่วมกันคิดวางแผนที่จะต่อสู้กับธรรมชาติ การทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตามหากทำตามลำพังแล้วยากที่จะประสบผลสำเร็จ ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตการส่วนใหญ่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคล ซึ่งบุคคลคนเดียวไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมทุกอย่างได้ด้วยตนเอง

การศึกษาแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม รูปแบบ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กฎหมายและนโยบายของรัฐในการให้ประชาชนมีส่วนร่วม และปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตามลำดับดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา (2545 : 26-27) ได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมว่าเป็น การร่วมคิด ร่วมทำของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นพลังส่งเสริมให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่าง มีประสิทธิภาพและผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษาโดยตรง (ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา) ผู้สนับสนุนการจัดการศึกษา (หน่วยจัดสรรงบประมาณ หน่วยงานนโยบายทางการศึกษารัฐบาล ผู้ทรงคุณวุฒิ) ผู้รับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษา (ชุมชน ผู้ปกครอง ผู้เรียน พ่อแม่ ผู้จ้างงาน และสังคม) รวมทั้งผู้ประเมินผล (ผู้ประเมินภายนอก ผู้ตรวจสอบ ผู้ตรวจราชการ) บุคคลเหล่านี้ล้วนมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

ขงยุทธ พนาสิทธิ (2546 : 39) ได้ให้ความหมายว่า การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเข้าไป กำหนดการจัดการศึกษา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน และ ส่งเสริมการจัดการศึกษา และมีสิทธิรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม

ศิริกุล กลวิวัฒน์ (2546 : 1) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการปฏิบัติงาน ตั้งแต่ค้นหาปัญหา วางแผน ดำเนินการ การได้รับประโยชน์จากการพัฒนา และติดตามประเมินผล

ณัฐวุฒิ หลวงธิดา (2549 : 12) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเปิด โอกาสให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ สนับสนุน ตัดสินใจ กำหนดการวางแผนอง ้งมีระบบ กำหนดนโยบาย มีการติดตามผล และ ประเมินผลงานร่วมกัน นำผลการปฏิบัติไปปรับปรุง พัฒนางานในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ของนักการศึกษา ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของประชาชนจะต้องเป็น ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงในการเข้าร่วมจัดการศึกษา โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วม ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายในการดำเนินการ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานนั้น ๆ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาของตนเองด้วย ความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้การพัฒนาก้าวไปสู่ จุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้มากที่สุด ได้มีผู้ที่กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

สัมฤทธิ์ ทางเพ็ง (2545 : 9-10) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว

2. การมีส่วนร่วมมีผลทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง เกิดความร่วมมือและเกิดการยอมรับมากขึ้น

3. เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องได้ใช้ความสามารถ ทักษะในการทำงาน

5. การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น

ประกอบ คุปรัตน์ (มปป. อ้างถึงในลาวัลย์ วงศ์จันทร์, 2542 : 8-9) ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาโดยมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีผลประโยชน์ดังนี้

1. ประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษาย่อมรู้ดีกว่าและบุคลากรทางการศึกษาและอะไรจากระบบการศึกษาและอะไรที่ไม่ต้องการ

2. ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันที่มีอำนาจมีส่วนร่วมในชุมชนที่ตนเองอาศัยซึ่งจะนำไปสู่ความรับผิดชอบ และเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะทำให้ประชาชนตระหนักถึงน้ำพักน้ำแรงของเขาที่ต้องนำมาเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษาอันจะเป็นการควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เกิดการวางแผนอย่างรอบคอบ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม

4. เปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการศึกษา เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการจัดการศึกษามากขึ้น

เพ็ญศรี สมร่าง (2545 : 11) ได้สรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. เกิดความสำนึกของความรับผิดชอบ

2. การสื่อสารภายในองค์กรเพิ่มขึ้นและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก็ได้ปรับปรุงขึ้น

3. พรสวรรค์ของสมาชิกในองค์กรและคุณภาพของเขาได้ถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

4. โครงสร้างขององค์กรได้ถูกเปลี่ยนรูปจากผู้นำผู้ตามมาเป็นแบบที่มีหลายขั้นตอนกว่า สามารถปฏิบัติงานได้ตามในโอกาสต่าง ๆ ทำนองเดียวกันก็สร้างความไว้วางใจแก่ผู้ร่วมงานและความสามารถในการตอบสนองอย่างรวดเร็วในยามฉุกเฉิน

5. ความคิดริเริ่มและความเป็นกลางของสมาชิกในองค์กรได้ถูกนำมาใช้

6. เป้าหมายคลุมเครือกระจ่างขึ้นและเปลี่ยนไปเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐาน

7. การแบ่งบทบาทในการบรรลุถึงจุดหมายพื้นฐานขององค์กร ได้มีการตกลง

อย่างแน่ชัด

8. หนทางที่เป็นไปได้ในการบรรลุจุดหมายเพิ่มขึ้นหลายทางและเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดความสามารถแก่สมาชิกในองค์กร

9. ความสามารถของผู้นำได้รับการปรับปรุงและเพิ่มขึ้น

10. ความสามารถของสมาชิกทุกคนจะกว้างขึ้นและเพิ่มขึ้น

11. ความเป็นส่วนตัวของสมาชิกในองค์กรจะถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพยายามที่จะบรรลุจุดหมายพื้นฐานขององค์กร

จากประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวนั้น สามารถสรุปได้ว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมเป็นการเสริมสร้างความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของให้การยอมรับและความร่วมมือในการดำเนินงานต่าง ๆ

รูปแบบ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการกล่าวถึงรูปแบบ ขั้นตอน ของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

ศกุนต์ สายบุญดี (2547 : 55-57) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในภาพกว้างของการพัฒนาชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการพัฒนาชุมชนต่อหมู่บ้านของเขาเองระหว่างสมาชิกด้วยกัน ระหว่างสมาชิกกับองค์กร ด้วยข้อเท็จจริงและความเชื่อที่ว่าการงานจะสำเร็จได้ก็ด้วยความร่วมมือของสมาชิกซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือแห่งการดำเนินชีวิตในสังคมเดียวกัน ชุมชนควรมีส่วนร่วมดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

1. ส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร
2. ร่วมคิด
3. ร่วมตัดสินใจ
4. ร่วมวางแผนและดำเนินงาน
5. ร่วมประเมินผล
6. ร่วมรับผิดชอบ

7. ร่วมรับผลประโยชน์

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 10-11) ได้กำหนดรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีในการปฏิบัติงานและเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้ความสามารถตามความถนัดของตนเอง มี 4 รูปแบบ คือ

1. การปรึกษาหารือ (Consultive management) เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในรูปคณะกรรมการ เช่น คณะกรรมการโครงการ คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการเฉพาะกิจหรือคณะกรรมการที่เรียกชื่ออย่างอื่น รูปแบบนี้เป็นการกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ระบบการปรึกษาหารือนี้เหมาะสำหรับผู้บริหารระดับต้นขึ้นไปโดยมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ประชา: โครงการ ประชา: คณะกรรมการ หรือกรรมการ

2. กลุ่มคุณภาพ (Q.C. circles) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับกลุ่มละ 3 - 10 คน ที่อยู่ในหน่วยงานเดียวกัน ซึ่งกลุ่มนี้เหมาะสำหรับใช้กับผู้ปฏิบัติงานระดับปฏิบัติการหรือระดับหัวหน้า เพราะเป็นการฝึกฝนและเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน เพื่อค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุ และหาแนวทางเข้าไปแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. ระบบข้อเสนอแนะ (Suggestion system) เป็นรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ได้ผลมากในทางปฏิบัติ โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากข้อเสนอแนะที่มักพบเห็นทั่วไป รูปแบบนี้จะมีแบบฟอร์มข้อเสนอแนะให้ผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกรอกตามแบบที่กำหนด เช่น ปัญหาที่พบเห็นคืออะไร สาเหตุของปัญหามาจากอะไร วิธีการแก้ปัญหามีอะไรบ้างและผลที่คาดว่าจะได้รับอย่างไร แบบฟอร์มที่กำหนดนี้อาจแตกต่างไปตามความต้องการของหน่วยงาน แล้วนำเสนอผู้มีอำนาจพิจารณาตัดสินต่อไป และถ้าข้อเสนอแนะได้มีการนำมาปฏิบัติควรมีการประกาศสัมพันธ์และพิจารณาให้ผลตอบแทนเป็นรางวัล

4. ระบบส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีส่วนเป็นเจ้าของกิจการ (Employee ownership plan) รูปแบบนี้พบมากในการบริหารกิจการของบริษัท หน่วยงานเอกชน หรือรัฐวิสาหกิจเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการองค์กร โดยการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติทุกระดับได้มีส่วนเป็นเจ้าของกิจการด้วยการลงทุนซื้อหุ้นของบริษัทจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการเองและมีความผูกพันในการปฏิบัติงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายพึงพอใจจะมีส่วนร่วมให้มากที่สุด

อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์ (2545 : 33-34) ได้สรุปแบบของการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา และชุมชนไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบชายขอบ เป็นการร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา โดยมีข้อจำกัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย
2. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบเป็นบางส่วน เป็นการที่ชุมชนเข้ามาเป็นกรรมการสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบสมบูรณ์ โดยสถานศึกษากับชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ประเมินผลการปฏิบัติงาน และร่วมรับประโยชน์ตามวิถีทางสังคม สิทธิ และอำนาจของประชาชน

โคเฮน และอัฟโฮฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 1980 อ้างถึงในรัฐประศาสน์ จิตตรสกุล, 2550 : 2) ได้จำแนกรูปแบบหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) เป็นการกำหนดความต้องการ และจัดลำดับความสำคัญ นโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ระยะวางแผน และระยะปฏิบัติ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) เป็นการดำเนินงานที่ได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) นอกจากความสำคัญ of ผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งจะเป็ประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการรับฟังความเห็น ความชอบ และความภาคภูมิใจ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

อริรา พงศาพิชญ์ (2545 : 17-18) แบ่งระดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 3 ลำดับขั้น คือ

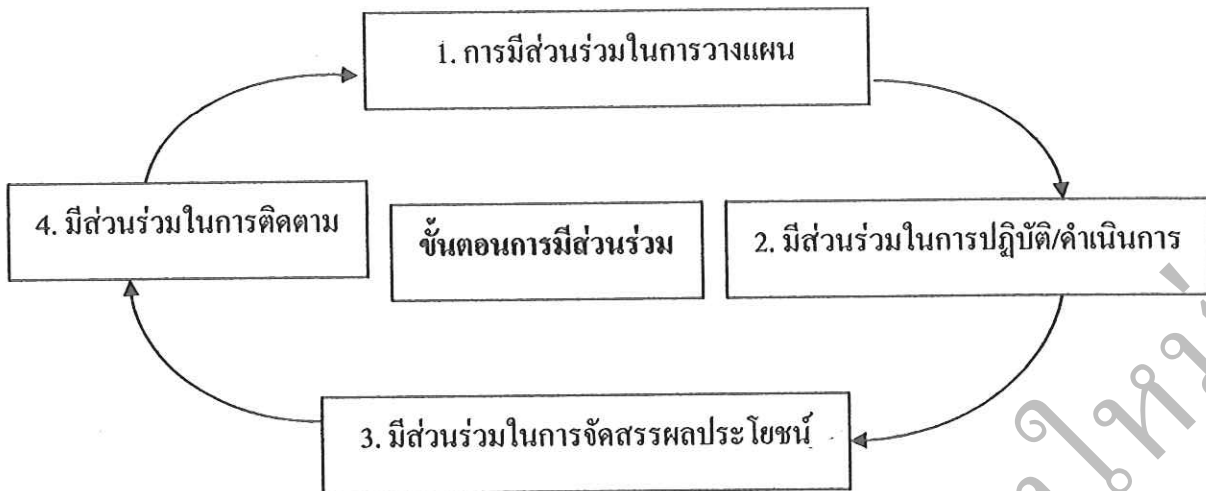
1. ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วมเป็นเพียงการให้ความรู้แก่ประชาชน
2. ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูลและคำปรึกษา แต่ยังไม่มียอำนาจในการตัดสินใจ
3. ขั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการ ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

8	ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen control)	มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกครั้ง
7	ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated power)	
6	เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาหรือเจรจาต่อรอง (Partnership)	
5	ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	มีส่วนร่วมบางครั้ง
4	ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)	
3	ร่วมรับรู้ข้อมูล (Informing)	
2	เข้าร่วมแต่ไม่มีผลการตัดสินใจ แต่เป็นการลดแรงกดดัน (Therapy)	ไม่มีส่วนร่วม
1	รัฐเข้าควบคุมแรงกดดัน (Manipulation)	

สัญญา อภิบาลกุล (2545 : 31-32) ได้แบ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วยการรับรู้ การเข้าถึงเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม
2. การปฏิบัติหรือดำเนินการ ประกอบด้วยการเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ และการตัดสินใจ
3. การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น
4. การติดตามประเมินผลเกี่ยวข้องกับการพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป ผลของการประเมินจะเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผน ดังภาพที่ 2.1

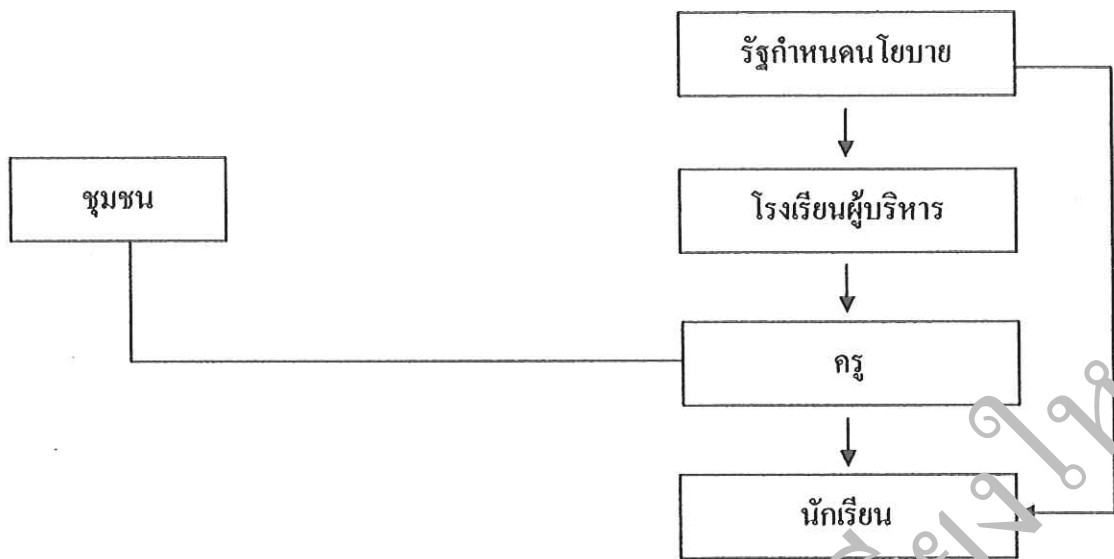

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
ที่มา : ถวิลวดี บุรีกุล (2543 : 7)

จากรูปแบบ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการศึกษา ตั้งแต่การตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

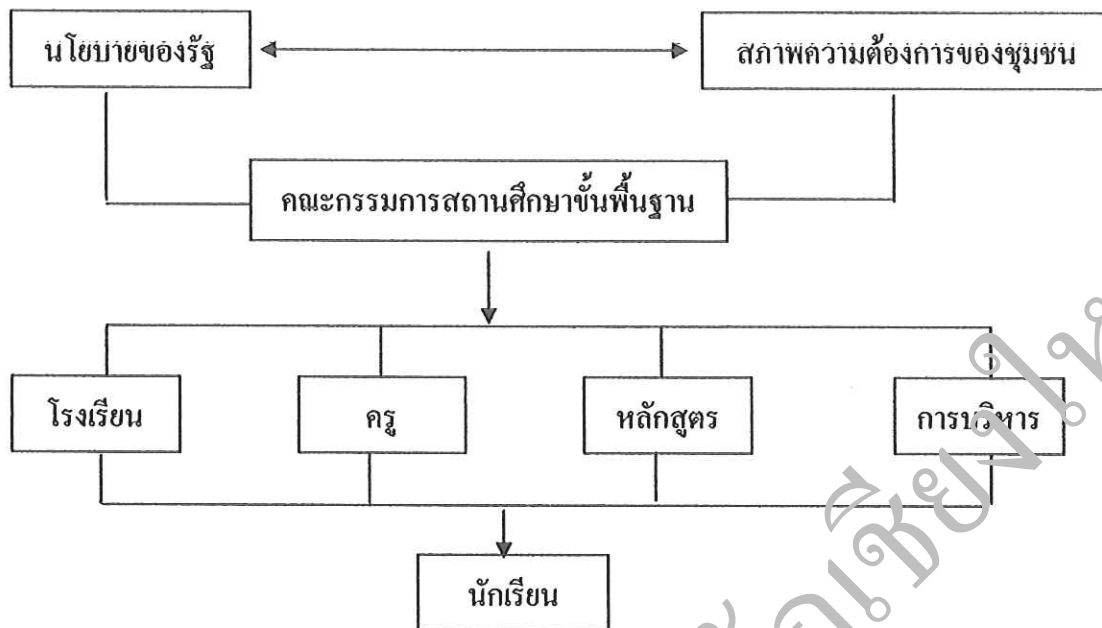
การจัดการศึกษาในอดีตที่ผ่านมา ภาครัฐมีบทบาทและหน้าที่เบ็ดเสร็จทุกขั้นตอนของการบริหารโรงเรียน จะเป็นผู้กำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนตามนโยบายของส่วนกลาง ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคส่วน ส่งผลให้การจัดการศึกษาทั่วประเทศมีเนื้อหาและหลักสูตรที่เหมือนกันโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์หรือวัฒนธรรม ซึ่งการจัดการศึกษาลักษณะนี้มิได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการจัดการศึกษาในอดีต

ที่มา : คณะทำงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายใต้ (2540 : 107)

ปัจจุบันการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่เป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐที่ต้องจัดให้กับชุมชน แต่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการกำหนดคุณลักษณะของโรงเรียนและนักเรียนตามสภาพความพร้อมและความต้องการของชุมชน ดังนั้นกระบวนการในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอนของชุมชนชุมชนจะมีบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 การจัดการศึกษารูปแบบใหม่

ที่มา : คณะทำงานโครงการพัฒนาระบบนิเทศน์ ภาคใต้ (2540 : 108)

จากความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่าปัจจุบันชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความพร้อมและความต้องการของชุมชนนั้นๆ

การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างเป็นเหตุผลของกันละกัน เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า บทบาทและหน้าที่ของการศึกษาที่ต่อสังคมมีอยู่ 4 ประการหลัก คือ ถ่ายทอดความรู้ ศิลปะ วิทยาการต่าง ๆ ให้แก่อนุชน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ราชใช้และให้บริการแก่สังคมตามที่ต้องการ และการเปลี่ยนแปลงสังคม (คณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2547 : 200 – 201)

บทบาทของโรงเรียนต่อชุมชน

โรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมที่ทำหน้าที่หลักในการให้การศึกษาอบรม อย่างมีระบบระเบียบแก่สมาชิกของสังคม และหน่วยอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถาบันเฉพาะในสังคมที่ตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการให้การศึกษา เมื่อโรงเรียนตั้งขึ้นแล้วโรงเรียนจึงมีระบบของตัวเองขึ้นมา การศึกษาจึงเริ่มมีระบบขึ้น แต่โรงเรียนยังต้องพึ่งพาสังคมตลอดเวลา

ความสำคัญและประโยชน์ของโรงเรียนต่อชุมชน

1. โรงเรียนคือแหล่งอบรมคนให้ชุมชน โรงเรียนทำหน้าที่อบรมสมาชิกให้กับชุมชนตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมนั้นต้องการ ขณะเดียวกัน โรงเรียนก็พยายามสร้างบุคลิกภาพหรือคุณสมบัติที่เหมาะสมตามความต้องการของชุมชนหรือของสังคมให้เกิดขึ้นในตัวเอง เพื่อให้เด็กได้เติบโตมาในลักษณะที่ชุมชนต้องการ และเป้าหมายที่สำคัญคือให้สมาชิกของสังคมสามารถเลี้ยงตนเองได้ ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
2. โรงเรียนคือแหล่งวิทยาการและวิทยาการของชุมชน โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ และจำเป็นอย่างยิ่งมีบุคลากรเฉพาะที่ได้รับการอบรมทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้ความรู้ทางวิชาการทั่วไปและวิชาการเฉพาะแก่เยาวชนของชาติ ด้วยเหตุนี้โรงเรียนจึงเป็นแหล่งวิทยาการและวิทยาการที่มีคุณค่าของชุมชน
3. โรงเรียนส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน โรงเรียนจะต้องส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่ในชุมชน โดย
 - 3.1 การเรียนภาษาเดียวกันทั้งสังคม ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนคิดและพูดไปในทางเดียวกัน บุคคลจึงต้องให้คนทุกคนรู้และเข้าใจภาษากลางของประเทศทั้งการพูด การอ่าน และการเขียน
 - 3.2 เรียนรู้หลักพื้นฐานของสังคมเดียวกัน ได้แก่ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือสังคม คือเรื่องประเพณีและความเชื่อ โดยเฉพาะทางด้านความเชื่อในเรื่องโลก ความงาม ความหมาย และความมีคุณค่าของชีวิต
 - 3.3 โรงเรียนสร้างความสำนึกในท้องถิ่นและชุมชน โรงเรียนจะทำหน้าที่ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้คือนั้นจะต้องสร้างความสำนึกในชุมชนและท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ ขณะเดียวกันก็สร้างความสำนึกในการเป็นสังคมใหญ่หรือชาติเดียวกันด้วย
 - 3.4 โรงเรียนช่วยเผยแพร่อุดมการณ์หรือคตินิยมของชาติ โรงเรียนเป็นสถานที่สำหรับเผยแพร่แนวคิดทางประชาธิปไตย

4. โรงเรียนนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ในด้านต่างๆ ดังนี้

4.1 ส่งเสริมการพัฒนาของปัจเจกชน โรงเรียนจะต้องสนับสนุน ส่งเสริม การพัฒนาของผู้เรียนแต่ละคน ช่วยให้แต่ละคนได้มีโอกาสแสดงและแสวงหาแนวทางของตน และ ส่งเสริมให้เขาได้พัฒนาตนเองไปในทิศทางที่เขาถนัด สนใจ และพอใจ

4.2 ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ใหม่ โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการ ของชุมชน โรงเรียนเป็นสถาบันทางความรู้อย่างเป็นทางการของโรงเรียน

4.3 มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โรงเรียนควรเป็นศูนย์ให้ชุมชนได้ กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ว่าโรงเรียนน่าจะทำอะไร ชุมชนควรทำอะไรบ้าง ส่วน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นควรพยายามให้ชุมชนได้พัฒนาด้วยตนเองให้มากที่สุด บทบาทของ โรงเรียนจึงควรเป็นผู้หนุนอยู่ห่างๆ

4.4 ประเมินกิจกรรมของชุมชน โรงเรียนต้องสร้างความเชื่อถือและ ความไว้วางใจให้เกิดขึ้นซึ่งกันและกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน การประเมินกิจกรรมของชุมชน ควรเริ่มด้วยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชน เพราะโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

บทบาทของชุมชนต่อโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถาบันของชุมชน ตั้งขึ้นโดยชุมชน โรงเรียนจึงต้องสนองความ ต้องการของประชาชน โดยดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. บทบาทของชุมชนระดับชาติและระดับท้องถิ่น โรงเรียนสนองบทบาทของ ชุมชน ทุกด้าน นับแต่สังคมใหญ่ในระดับประเทศ ซึ่งตัวแทนของชุมชนคือ คณะรัฐบาล แต่สังคม ใหญ่ยังเปิดโอกาสให้ชุมชน กิ่งถิ่น ได้มีโอกาสในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของโรงเรียน โดยส่วนกลางจะกำหนดหลักสูตรในแนวกว้างไว้ แล้วให้โรงเรียนแต่ละท้องถิ่นเลือก และจัด หนังสือเรียนเพิ่มเติมได้

2. โรงเรียนเป็นสถาบันของชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันสังคมของ ชุมชน เพื่ออบรมสั่งสอนแก่บุตรธิดาของชุมชนนั้นๆ เมื่อเด็กสำเร็จการศึกษา ต้องใช้ชีวิตอยู่ใน ชุมชนนั้นด้วยเหตุนี้ ชุมชนจึงควรมีสติที่จะรู้และกำหนดได้บ้างว่าบุตรธิดาของเขาจะมีลักษณะ อย่างไร มีความสามารถด้านไหน ทำอะไรได้บ้างและในอนาคตจะเป็นอย่างไร

3. สะดวกแก่การร่วมมือ โรงเรียนกับชุมชนจะต้องเกี่ยวข้อง และร่วมมือกันอยู่ เสมอ แต่การร่วมมือที่จะเกิดขึ้นได้ด้นั้น จำเป็นต้องให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้จักและเข้าใจปัญหาของ โรงเรียนอย่างมากพอ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของ

โรงเรียน เพื่อชุมชนจะได้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกร่วมได้ร่วมเสีย และมีความพร้อมที่จะแก้ปัญหาของโรงเรียน

4. โรงเรียนจะมีบทบาทได้มากขึ้น เมื่อชุมชนเข้ามามีบทบาทในโรงเรียน แล้วชุมชนก็จะเรียนรู้ไปด้วย ทำให้โรงเรียนมีโอกาสที่จะเผยแพร่ความรู้และความคิดใหม่ ๆ ด้วย

สุวัฒน์ มุททะเมธา (2528 : 14-51) กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของชุมชนต่อโรงเรียนมีรายละเอียดดังนี้

1. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการกำหนดปรัชญาและจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ในโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีปรัชญาและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันซึ่งปรัชญาและจุดมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญของโรงเรียนในอันที่จะต้องร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางและทิศทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนนั้น ๆ

2. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมและมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนดำเนินการจัดขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามของผู้เรียนนั้น โรงเรียนจะต้องศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ซึ่งกำหนดเป็นแผนรวมของชาติแล้ว ผลการศึกษามาพิจารณาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องในการดำรงชีวิตและความต้องการของชุมชน

3. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนพัฒนาคน อันเป็นส่วนสำคัญของชุมชน สมาชิกของชุมชนแต่ละคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคลอยู่ตามธรรมชาติ โรงเรียนมีหน้าที่สำคัญยิ่งใด เก่า พัฒนาคคนให้เจริญงอกงาม เป็นไปตามความถนัดของบุคคลและจัดแยกคนไปประกอบอาชีพ ทำภารกิจต่าง ๆ ของชุมชนตามความจำเป็น ตามความต้องการและความเหมาะสมของชุมชน

4. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคม การให้การศึกษาอบรมให้ชุมชน โรงเรียนจะต้องพิจารณาปัญหาและความต้องการของชุมชน และในขณะเดียวกัน ชุมชนจะต้องยอมรับในความสำคัญของโรงเรียน ชุมชนแต่ละแห่งมีปัญหาในเรื่องการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันไป ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยใช้กระบวนการในด้านการศึกษา การฝึกอบรม

5. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่จะพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โรงเรียนเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นผู้นำและแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน โรงเรียนต้องพิจารณาจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชน

6. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในฐานะชุมชนเป็นแหล่งปฏิบัติชีวิตที่แท้จริงของนักเรียน การเรียนรู้ชีวิตของนักเรียนในโรงเรียนเป็นขอบเขตที่จำกัด แต่ชีวิตในชุมชนอันกว้างใหญ่ และสลับซับซ้อนนั้นเป็นชีวิตที่ผู้เรียนจะต้องเผชิญตลอดไป ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจะต้องสัมพันธ์สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

7. ชุมชนมีบทบาท และความสำคัญต่อโรงเรียน ในการที่โรงเรียนจะใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนให้มีประโยชน์ ในชุมชนแต่ละแห่งมีทรัพยากรต่าง ๆ มากมาย ทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรเหล่านี้โรงเรียนต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการศึกษา

8. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะพัฒนาชุมชนไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อชีวิตที่ดีของนักเรียนและชุมชน โรงเรียนไม่เพียงแต่พัฒนานักเรียน แต่จำเป็นต้องพัฒนาชุมชนและสังคมควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่นและสมดุล

9. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรม โรงเรียนมีความจำเป็นต้องศึกษาพื้นฐาน ทางวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน ประเพณี เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริม แสวงหาวิธีการปรับปรุง ส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

10. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในการช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียน ในด้านต่าง ๆ โรงเรียนเป็นสถานศึกษาของชุมชน โรงเรียนต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือจากชุมชน และจะได้รับความช่วยเหลือเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนสนใจเอาใจใส่สนับสนุน และถือว่าโรงเรียนเป็นสมบัติของชุมชน

11. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในฐานะที่ชุมชนเป็นที่ตั้งของหน่วยงานองค์กร สถาบันต่าง ๆ รวมทั้งโรงเรียน โรงเรียนเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน การที่โรงเรียนจะทำหน้าที่ของตนให้ประสบผลสำเร็จ โรงเรียนต้องประสานความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษา

12. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการควบคุม สนับสนุนและส่งเสริมโรงเรียน โรงเรียนเป็นสถาบันของชุมชนมีหน้าที่สำคัญในการให้การศึกษา การที่ชุมชนส่งสมาชิกในชุมชนเข้าศึกษาในโรงเรียนก็เพื่อมุ่งหวังให้สมาชิกเหล่านั้นเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของชุมชน

จากการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ให้ความรู้ รวมทั้งการสร้าง บุคลิกภาพของเด็กให้เป็นตามที่ชุมชนต้องการ มีการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีบทบาทในการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้แต่ละคนได้พัฒนาตามแนวทางที่ถนัดและสนใจ และมีการเผยแพร่ความรู้ใหม่ และข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชน โรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่โดยเฉพาะ ซึ่งประชาชนจะต้องรู้และเข้าใจให้ความสำคัญ สนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนตอบสนองความต้องการของชุมชน และมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน

กฎหมายและนโยบายของรัฐในการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

กฎหมายและนโยบายของรัฐที่ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาประกอบด้วย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติในส่วนที่กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2547 : 6-34)

มาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มาตรา 9 (6) การจัดการระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 24 (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรมมีการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 57 ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระคมทรัพย์ากรบุคคลในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณการเงิน และทรัพย์สินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสมทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด
2. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและบริหารจัดการ ใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

จะเห็นว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษาฉบับแรกที่มีการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง บทบาทหน้าที่ของประชาชน และบทบาทหน้าที่ของชุมชน ตามลำดับดังนี้

ผู้ปกครอง

การปฏิรูปการศึกษาที่บังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีการเปิดโอกาสให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง มีหน้าที่จัดเลี้ยงดู หรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ตลอดจนให้ได้รับการศึกษาต่อ นอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

ผู้ปกครองจึงต้องให้ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนให้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ

บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง

1. กำหนดแผนการเรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกับครูและผู้เรียน
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระของหลักสูตร และกำหนดแผนพัฒนาสถานศึกษา หรือธรรมนูญสถานศึกษา
3. ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
4. จัดบรรยากาศในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้

5. อบรมเลี้ยงดู เอาใจใส่ให้ความรัก ความอบอุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน
6. สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น
7. ร่วมมือกับครู และผู้เกี่ยวข้องประสานงานป้องกัน และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้เรียน
8. ปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้คู่คุณธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้
9. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และในการประเมินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
10. จัดให้บุตร ธิดา หรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาบังคับ 9 ปี

ประชาชน

การศึกษาของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง ที่สอดคล้องกับสภาพของพลเมืองไทย ในอนาคต คือ การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับทุกคน ประชาชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตนเองตลอดจนการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ มีการส่งเสริมให้ทุก ๆ ส่วนในสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ดังนั้น ประชาชนจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สนับสนุนให้มีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

บทบาทหน้าที่ของประชาชน

1. มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระของหลักสูตร และกำหนดแผนพัฒนาสถานศึกษา หรือธรรมนูญสถานศึกษา
2. สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาในด้านการจัดการเรียนรู้ และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น
3. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน
4. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาเป็นสถานศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง

ชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดแนวทางให้แก่ชุมชนในการร่วมจัดทำหลักสูตร และการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น จึงได้กำหนดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกำหนดในกระทรวง สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีการประสานความร่วมมือ เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

บทบาทหน้าที่ของชุมชน

1. มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาหรือระบบงานศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระการเรียนรู้และหลักสูตรของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความต้องการของสังคม และชุมชน
3. เป็นศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์จากสถานการณ์จริง
4. ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษา
5. มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

6. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545:77-86) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษามีความสำคัญและความจำเป็น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในทางวิชาการ การปฏิรูปการศึกษาที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทยและความเป็นสากลนั้นทุกฝ่ายในสังคมควรมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1.1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา เปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถกำหนดสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ การพัฒนาหลักสูตรเป็นไปตามแนวคิดการให้ชุมชนเป็นฐาน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้อยู่ในชุมชน เรียนรู้จากชุมชนด้วยประสบการณ์จริง ในสถานการณ์จริง เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และสถานประกอบการในชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนในฐานะที่

เป็นผู้รู้จักท้องถิ่นของตนเองเป็นอย่างดีจะเป็นผู้มีส่วนร่วมได้อย่างดียิ่งในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้ตรงกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น

1.2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการจัดหาพัฒนาสื่อและกระบวนการต่าง ๆ ชุมชนสามารถนำสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น ใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในชุมชนและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างน้อย 2 ลักษณะ ได้แก่ การจัดตั้งและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ รวมทั้งส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับวิทยาการสากล โดยเน้นการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ในท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้นำชุมชนอาจร่วมเป็นวิทยากรหรือร่วมจัดกิจกรรมในสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้สถานศึกษาร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาสื่อการเรียน โดยใช้ภูมิปัญญา

1.3 การมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อพัฒนาชุมชน ยุทธการปฏิรูปการศึกษา เป้าหมายของการให้การศึกษาขยับรวมไปถึงการให้ความรู้แก่ประชาชน การสร้างเจตคติและจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนจึงต้องเป็นผู้ที่รู้จักประสานเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งสถานศึกษา โดยขอความร่วมมือในการแนะนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิตของชุมชน ขอวิทยากรให้ความรู้ หรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับ โครงการที่สถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

1.4 การมีส่วนร่วมในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื่องจากการศึกษาต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต คนในชุมชนทุกคนควรที่จะมีโอกาสได้เรียนรู้ทักษะการเรียนรู้ เพื่อจะนำพัฒนาตนเองและสังคมได้ ผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ช่วยการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น และชุมชน

2. การมีส่วนร่วมทางการบริหาร จากการบริหารสถานศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารและการดำเนินงานในระดับท้องถิ่นจึงกำหนดให้การบริหารปฏิบัตีเสริมสร้างที่สถานศึกษาให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงควมมีอิสระและความคล่องตัวเป็นสำคัญ ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ได้แก่

2.1 การมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้นำชุมชนสามารถเข้าไปเป็นคณะกรรมการได้ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา ซึ่งภาระหน้าที่ของคณะกรรมการมีอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การกำหนดแผนนโยบาย การดำเนินกิจกรรมไปจนถึงการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล รวมทั้งเป็นผู้สะท้อน

ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตลอดจนประสานประโยชน์ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมากที่สุด

2.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สถานศึกษาต้องจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจะต้องเปิดเผยต่อสาธารณชน ในการตรวจสอบคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาต้องให้ข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งเชิญผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับสถานศึกษาร่วมให้ข้อมูลการจัดการศึกษา ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทในการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการประเมินภายนอกและติดตามรายงานผลการประเมินคุณภาพ ทั้งรายงานประจำปีของสถานศึกษาและรายงานตรวจสอบคุณภาพทุก 5 ปี

2.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนการศึกษาทางไกล ผู้นำชุมชนมีหน้าที่ดูแลให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ โดยที่การศึกษาจะเป็นในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย ขณะเดียวกันกระทรวง ทบวงยุติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดโอกาสให้บุคคล ครอบครัว องค์กร วิชาชีพ องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน ศูนย์การเรียน และได้รับสิทธิประโยชน์บางประการจากรัฐ ผู้นำชุมชนจึงมีหน้าที่ให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกนี้ โดยให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ประกาศในกฎกระทรวงและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.4 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สร้างแรงจูงใจเพื่อการศึกษา ผู้นำชุมชนอาจทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ ประสานงานกับหน่วยงานเพื่อหาทางช่วยเหลือ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนจะจ้างเบิ ผู้ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่สมาชิกในชุมชน

3. การมีส่วนร่วมทางการเงินและการลงทุนเพื่อการศึกษา ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมด้านค่า ได้แก่

3.1 เป็นผู้ร่วมระดมทุนเพื่อการศึกษา ผู้นำชุมชนสามารถมีส่วนร่วม โดยเป็นผู้ร่วมบริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่น ๆ ให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

3.2 เป็นผู้ริเริ่มและสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของชุมชน จัดการศึกษาให้สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิเสมอภาค และได้รับโอกาสศึกษาต่อตามกำลังความสามารถได้อย่างสูงสุด ผู้นำชุมชนอาจใช้วิธีต่าง ๆ ในการระดมทุนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิด

ความร่วมมือ ร่วมใจจากชุมชน สถานประกอบการ และภาคเอกชน โดยจัดตั้ง “กองทุนเพื่อการศึกษาของชุมชน”

3.3 ร่วมติดตามการใช้เงินและการดำเนินงานของกองทุนให้เกิดประโยชน์ หลังการร่วมระดมทุนให้สถานศึกษาแล้ว ผู้นำชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอและติดตามการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปอย่างโปร่งใสและเกิดประโยชน์สูงสุด

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2549 - 2553

โดยเหตุที่ในปัจจุบันปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมมีความซับซ้อน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยกระบวนการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายในสังคม เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็งจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนวางแผนการจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของภายในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีภูมิคุ้มกันด้านการจับและการใช้ประโยชน์จากกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทันจำเป็นต้องเปิดโอกาสและส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนและสังคมได้มีส่วนเข้ามาแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550 : 1-23)

1. พัฒนาระบบข้อมูลชุมชนให้เป็นระเบียบและปรับให้ใหม่อยู่เสมอ
2. จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน มีเครือข่ายการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้
3. ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิต
4. เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
5. เชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนาและสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน

จากกฎหมายและนโยบายของรัฐในการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่เน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชน ซึ่งชุมชนจะต้องรับผิดชอบจัดการศึกษา โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาช่วยในการจัดการศึกษา และจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2549 - 2553 ได้เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการอนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการจัดการศึกษา

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การวางแผน การตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนการร่วมประเมินผล ซึ่งการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จหรือความล้มเหลว ในการดำเนินการ ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง ดังต่อไปนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 179-181) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบุคคล บุคคลที่ทำงานพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนต้องสร้างเจตคติของบทบาทของตน ให้พร้อมในการเข้าไปทำงานและให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยต้องมีทัศนคติและจิตสำนึกต่อประชาชนอย่างเหมาะสม เช่น การยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนเท่าเทียมกับตน การมีความเชื่อและศรัทธาในตัวประชาชน การพร้อมที่จะเรียนรู้จากประชาชน และให้โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็น และร่วมในกิจกรรมการพัฒนา และการส่งเสริมให้เหมาะสม ในขณะเดียวกัน ควรให้โอกาสผู้นำชุมชน รวมไปถึงบุคคลที่มีความคิดริเริ่มในการกระตุ้นให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มตามความสามารถ
2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นผลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามระเบียบราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ควรนำมาใช้ให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของ ประชาชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระ และไม่ผูกพันกับระเบียบราชการมากเกินไป
3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน แบ่งออกเป็นหลายองค์ประกอบ ดังนี้
 - 3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนในที่มีความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะปฐมภูมิ รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง การมีส่วนร่วมดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่ง และต่างวัฒนธรรมมาอยู่ด้วยกัน โดยมีฐานะความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบทุติยภูมิ
 - 3.2 โครงสร้างของประชากร ชุมชนที่มีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมคิมากกว่าโครงสร้างชุมชนที่มีวัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การที่คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจ และการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น ทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกัน ในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่

3.4 ค่านิยมของชุมชน เช่น ค่านิยมการนับถือผู้อาวุโส หรือผู้นำชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำ ที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3.5 คุณภาพของประชากร ในชุมชนที่ประชากรมีคุณภาพดี เช่น ฐานะรายได้ดี การศึกษาดี มีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่า

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพล ในการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน โดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคนอื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน กลุ่มชนที่ถิ่นฐานมีลักษณะเป็นกลุ่มจะทำให้ประชาชนรู้จักกันและทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจาย ยากต่อการรวมกลุ่ม

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และความต้องการของชุมชนคือว่า ชุมชนที่ขาดทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิจิตรพงศ์ (2540 : 84-92) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้นั้น ต้องมีเงื่อนไขหรือปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือและเกื้อกูลกัน โดยแบ่งเงื่อนไขออกเป็น 2 เงื่อนไข คือ

1. เงื่อนไขจำเป็น (Necessary conditions) ประกอบด้วย

1.1 บุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการความรู้และจิตสำนึกของตนเอง และการเรียนรู้ที่ดีที่สุดทางหนึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเกิดขึ้นระหว่าง การปฏิบัติ ทัศนคติดังกล่าวมีผลให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นว่าความร่วมมือกันก่อประโยชน์แก่องค์กร แก่ตนเองและคนทั้งหมดที่ร่วมมือกัน ทำให้เกิดแรงจูงใจในการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น

1.2 บุคลากรที่มีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเองของมนุษย์ โดยไม่ยึดติดตามคุณค่า หรือค่านิยมที่สังคมกำหนดในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของความรู้ การเห็นคุณค่าและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกัน ข่อมเอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน

1.3 บุคลากรมีทัศนคติที่เชื่อว่าความหลากหลาย (Diversity) เป็นลักษณะแท้จริงของธรรมชาติ และมีประโยชน์ในเชิงพัฒนา ความเชื่อดังกล่าวส่งเสริมให้บุคคลยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน มีความคิดเห็น ที่ยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันได้ ฯลฯ มีทัศนคติที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือ ลดความขัดแย้งแบบแตกหักรุนแรงและส่งเสริมให้ความร่วมมือดำเนินไปโดยราบรื่น

2. เงื่อนไขที่พอเพียง (Sufficient conditions) ประกอบด้วย

2.1 การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน บุคลากรทั้งของโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ตรงกันในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.2 การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ การแสวงหาความร่วมมือและความสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้มากขึ้น

2.3 โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษาให้เป็นแบบแนวราบ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญและจำเป็น ที่เอื้อให้โรงเรียนและชุมชนโดยทั่วไป เกิดความร่วมมือกันมากขึ้น

2.4 นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน นโยบายที่เป็นเงื่อนไขที่สร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น ได้แก่ การขยายเป้าหมายของรัฐในการจัดการศึกษา จากความต้องการของรัฐฝ่ายเดียวมาสู่ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน การเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐ การปรับปรุงการบริหารจัดการจากแนวตั้งง เป็นแนวราบมากขึ้น การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบโรงเรียน การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน เป็นต้น

2.5 ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา หมายความว่า ชุมชนยังมีความเข้มแข็ง หรือมีทรัพยากรพื้นฐานคงเหลืออยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออื่น ๆ ที่อยู่ในวิสัยที่จะฟื้นฟูได้ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้โรงเรียนและชุมชน ได้ร่วมมือกันพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นได้

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 171-178) กล่าวว่าเงื่อนไขที่สนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

1. เจื่อนใจเกี่ยวกับชุมชน ประกอบด้วย การที่มีการรวมกลุ่มกันเองในชุมชน การมีสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง ผู้นำศาสนาให้การสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการศึกษา ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน

2. เจื่อนใจเกี่ยวกับคณะครู ประกอบด้วย การมีครูที่เป็นคนในท้องถิ่น คณะครูให้ความสำคัญและไปร่วมงานที่เป็นกิจกรรมของชุมชน และของคนในสังคม

3. เจื่อนใจเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนมีศักยภาพในการจัดการศึกษา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ความโปร่งใสในการบริหารด้านงบประมาณ และการเงินของโรงเรียน การเปิดโอกาสให้บุคลากรในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาใช้บริการต่าง ๆ ของโรงเรียน

4. เจื่อนใจเกี่ยวกับผู้บริหาร โรงเรียน เป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหาร โรงเรียน การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และเป็นคนที่มีความพื้นฐานทางครอบครัวอยู่ในชุมชน

ไชยรัตน์ ปรานี (2545 : 42) ได้สรุปปัจจัยที่สนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. เจื่อนใจเกี่ยวกับตัวบุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ในโรงเรียน ได้แก่ ครู อาจารย์ และผู้บริหารโรงเรียน และบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งต้องมีความลักษณะ ดังต่อไปนี้

1.1 มีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาศักยภาพของตนเองของชุมชน และเชื่อว่าความหลากหลายเป็นลักษณะที่แท้จริงของธรรมชาติและมีความประโยชน์ในการพัฒนา

1.2 มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ศรัทธาผูกพันและคาดหวังต่อโรงเรียนและชุมชน

1.3 เห็นความสำคัญของตนเองและความเจริญของส่วนรวม

1.4 มีนิสัยทัศนคติร่วมกันในการจัดการศึกษา

2. เจื่อนใจด้านโครงสร้าง หรือสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนและโรงเรียน

2.1 ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นแบบแนวราบ

2.2 ชุมชนยังคงมีเจื่อนใจที่เอื้อต่อการพัฒนา หมายความว่า ชุมชนยังคงมีความเข้มแข็ง และทรัพยากรพื้นฐานยังคงเหลืออยู่ หรืออยู่ในวิสัยที่ฟื้นฟูได้

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541 : 61-62) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวชาวชนบทเอง จำแนกได้ ดังนี้

1.1 ชาวชนบทขาดนิสัยการทำงานอย่างจริงจังและถาวร มีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว

1.2 ชาวชนบทไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่ใจว่าจะได้ผลประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่หวังผลระยะยาวจึงค่อนข้างยาก

1.3 ชาวชนบทไทยอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ และลัทธิพ่อปกครองลูก ทำให้คิดหวังพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป

1.4 ชาวชนบททราบว่าคนเป็นผู้มีฐานะต่ำด้อยในสังคม ทำให้กลัวคนภายนอกดูถูก เจ้าหน้าที่และนักพัฒนาจึงหาข้อมูลเท็จที่แท้จริงได้ยาก

1.5 ชาวชนบทมักเลือกผู้นำที่คิดว่าจะสามารถ อุปถัมภ์ได้ จึงมักเลือกคนรวย ผู้มีหน้ามีตา หรือบุคคลภายนอก

1.6 คนไทยทั่วไปโดยเฉพาะชาวชนบทไม่ชอบแสดงตัวเป็นศรีผู้รับ

1.7 ชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับการฝึกให้วางแผนการทำงานล่วงหน้า ดังนั้นผลงานจึงไม่ค่อยเป็นระบบและขาดทิศทางเวลา

2. ระบบการให้ทุนให้ไทย ไม่ได้ใช้ผลของการปฏิบัติงานที่เกิดแก่ชาวบ้านอย่างแท้จริง แต่ถือเอาความพอใจของผู้บังคับบัญชา และกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นหลัก

3. วัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย และระบบอุปถัมภ์ ทำให้เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวชนบท

4. เจ้าหน้าที่ราชการมีแนวโน้มที่จะชอบทำงานในสำนักงาน บุคคลภายใน และผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ต้องการให้ชาวชนบทร่วมมือกันและรวมตัวกันอย่างแท้จริง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2511 : 65-70) ได้กล่าวถึงข้อจำกัดในการจัดตั้งและการพัฒนาองค์กรประชาชนไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เนื่องจาก

1. ผู้เข้าท้องถิ่นของประชาชนถูกกำหนดบทบาทและสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางราชการ จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนของทางราชการมากกว่าเป็นของประชาชน ผู้นำท้องถิ่นจึงไม่สามารถดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง

2. ผู้นำท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการบริหาร การจัดการค่อนข้างจำกัดและมักถูกครอบงำและการขึ้นแยะต่าง ๆ จากทางราชการ ผู้นำจึงมีสภาพเหมือนหุ่นยนต์ขาดความศรัทธาทั้งจากประชาชนและข้าราชการ

3. ผู้นำท้องถิ่นมักแสวงหาอิทธิพลใสตนหรือพรรคพวกของตน

4. โครงสร้างและระบบทางสังคมมีผลต่อทัศนคติ ค่านิยมของประชาชนคนไทยต่อการยอมรับสภาพผู้นำ โดยผู้นำท้องถิ่น และข้าราชการ ขณะเดียวกันค่านิยมแบบอัตนิยม คือไม่ชอบยุ่งกับเรื่องคนอื่นมีผลกระทบต่อการจัดตั้งและการพัฒนาประชาชน

จากปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการจัดการศึกษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย เงื่อนไขเกี่ยวกับตัวบุคคล เงื่อนไขเกี่ยวกับชุมชน เงื่อนไขเกี่ยวกับโรงเรียน เงื่อนไขด้านโครงสร้าง หรือสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขด้านนโยบายการจัดการศึกษา

ทฤษฎีการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ทฤษฎีการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษารวบรวมโดย
ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ และวงจรคุณภาพ ตามลำดับดังนี้

ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (The System Theory)

การบริหารงานเชิงระบบ แบ่งได้ 2 ลักษณะดังนี้ (สมศักดิ์ พงษ์เทพ และคณะ, 2544 : 58-64)

1. ระบบที่หมายถึงหน่วยงาน มีทั้งประเภทระบบที่มีชีวิต ระบบที่ไม่มีชีวิต รวมทั้งระบบที่ไม่มีตัวตนให้เห็นเป็นเพียงบางส่วน ซึ่งระบบหน่วยงานประกอบด้วย

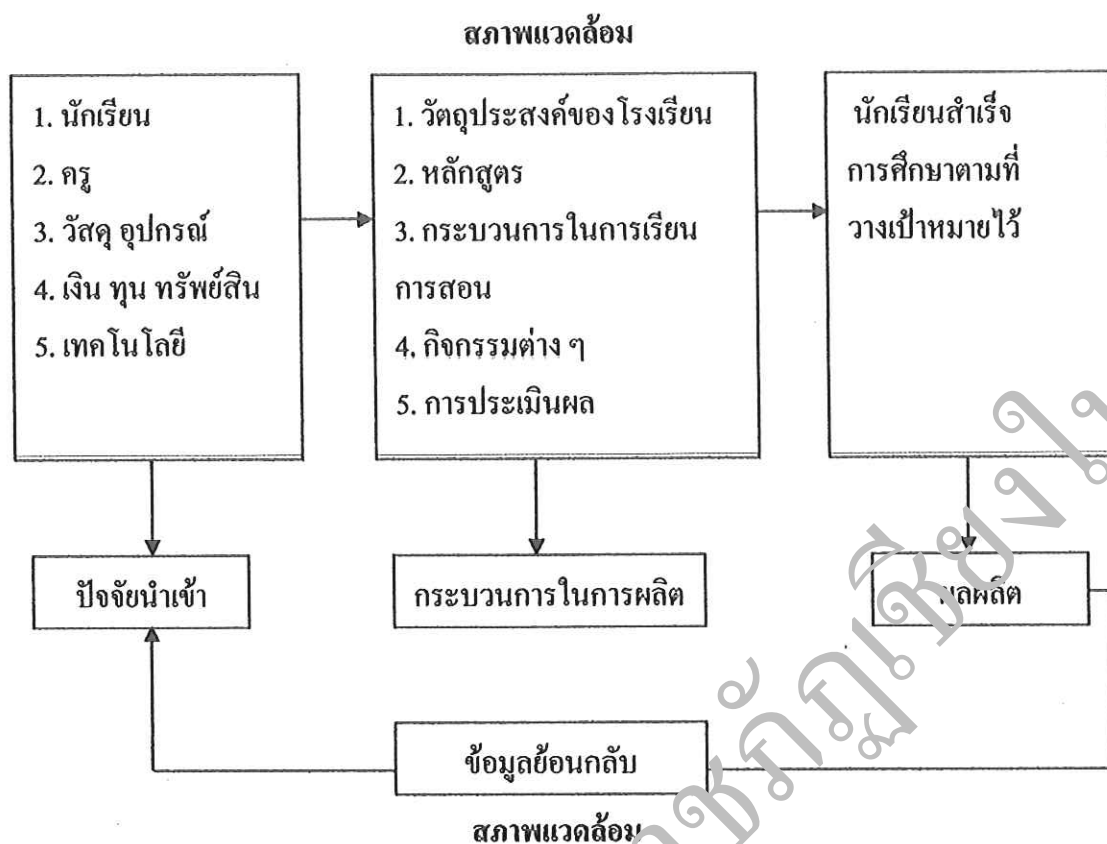
1.1 เป้าหมาย (Goal) คือ ความสำเร็จสูงสุดที่จะต้องเกิดจากการทำงานของระบบ

1.2 องค์ประกอบพื้นฐานและบทบาทหน้าที่ (Element and Function) คือ ส่วนประกอบที่สำคัญที่มีหน้าที่หรือประโยชน์ใช้งานต่าง ๆ กัน

1.3 การประสานงาน (CO-Ordination) คือ แนวทางความร่วมมือระหว่างองค์ประกอบพื้นฐานภายในระบบ และบทบาทหน้าที่ ซึ่งจะต้องมีความชัดเจนและเป็นปัจจุบัน

1.4 กิจกรรม (Activity) กิจกรรมจะเกิดได้ต่อเมื่อมีองค์ประกอบของระบบ คือ ปัจจัย (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Products) แล้วก่อให้เกิดผลกระทบ (Impacts)

สถานศึกษาจัดเป็นองค์กรหนึ่งที่เป็นระบบย่อยของระบบการศึกษา มีองค์ประกอบและลักษณะการดำเนินงานเป็นระบบทั้งหมด คือการจัดการเรียนการสอนจะต้องมีปัจจัยนำเข้า เช่น ครู วัสดุอุปกรณ์การสอน เทคโนโลยี เป็นต้น เป็นตัวป้อนเข้าสู่กระบวนการในการผลิตที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา เช่น หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน กิจกรรมต่าง ๆ และการประเมินผล เป็นต้น เพื่อให้ผลผลิต คือ ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณลักษณะตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ดังแสดงตามภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 องค์ประกอบ ของสถานศึกษาในฐานะที่เป็นระบบ
ที่มา : สมศักดิ์ กองแข็ง และคณะ (2544 : 78)

2. ระบบที่ หมายถึง กระบวนการทำงาน คือขั้นตอนการทำงานที่อาจเรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น วิธีการเชิงระบบ การทำงานเชิงระบบ หรือการทำงานเป็นกระบวนการ ระบบดังกล่าว นำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของระบบที่เป็นหน่วยงาน ลักษณะสำคัญของวิธีการเชิงระบบ ที่การทำงานทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ หรือที่เรียกว่าทำงานครบวงจร จะส่งผลให้งานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับกระบวนการเชิงระบบที่นิยมนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คือ

- 2.1 การกำหนดปัญหาและความต้องการจำเป็น
- 2.2 การวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา
- 2.3 การพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมและวางแผนการแก้ปัญหา
- 2.4 การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ
- 2.5 การประเมินผล

องค์ประกอบของระบบ

โครงสร้างของระบบแต่ละระบบมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

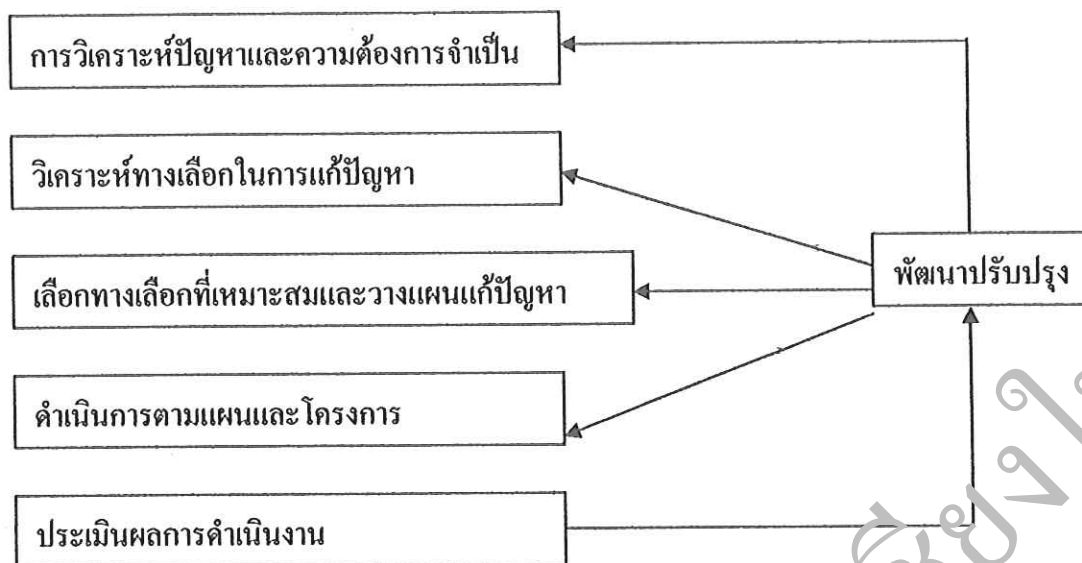
1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้างระบบที่ถูกป้อนเข้าไปสู่การดำเนินงานของระบบ ถ้าเป็นระบบการศึกษา ตัวป้อน ได้แก่ โรงเรียน ครู นักเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนและของนักเรียน เป็นต้น

2. กระบวนการ (Process) หมายถึง วิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ทำให้สิ่งที่ป้อนเข้าไปเกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ผลงาน หรือผลผลิตของระบบ ระบบการศึกษา กระบวนการได้แก่ วิธีสอน หรือการบริหารการเรียนการสอนด้านต่าง ๆ เป็นต้น

3. ผลงาน หรือผลผลิต (Product) หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เป็นผลมาจากการดำเนินงานในระบบกระบวนการ ถ้าเป็นระบบการศึกษา ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น

กระบวนการบริหารเชิงระบบ

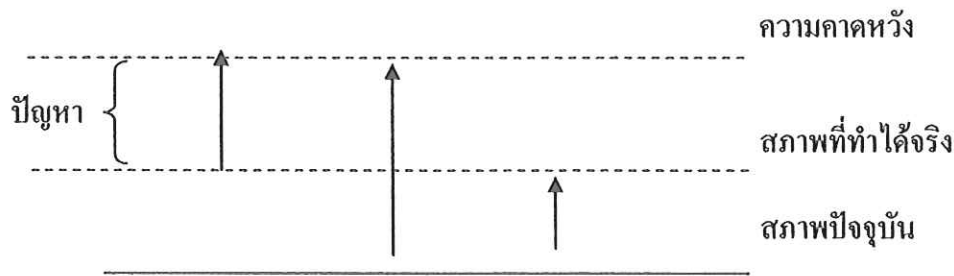
ระบบมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ระบบในความหมายที่เป็นหน่วยงาน และระบบในความหมายที่เป็นกระบวนการทำงาน ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะจะต้องดำเนินการอย่างประสานสอดคล้องกัน คือ ระบบในความหมายหน่วยงานจะมีหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน โครงสร้างการบริหาร กำหนดบทบาทหน้าที่การประสานงาน และกิจกรรม การแก้ปัญหาและพัฒนา ตามองค์ประกอบของระบบทั้ง 3 องค์ประกอบ ซึ่งต้องเป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารต้องสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ คัดกรอง ประเมินการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดกระบวนการทำงานเชิงระบบตามความหมายของระบบในลักษณะกระบวนการทำงาน แสดงดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 กระบวนการบริหารเชิงระบบ
ที่มา : ประพันธ์ ธรรมไชย (2550 : 12)

กระบวนการบริหารเชิงระบบตามภาพข้างต้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการจำเป็น เป็นกิจกรรมของกระบวนการบริหารงานเชิงระบบที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการวางแผนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นการค้นหาสภาพปัญหาที่ได้มาจากช่องว่างระหว่างความคาดหวังกับสภาพที่ทำได้จริง หรือสภาพปัจจุบันที่เป็นจุดบกพร่อง หรือเป็นอุปสรรคที่ทำให้การทำงานไม่บรรลุเป้าหมายหรือสภาพที่คาดหวัง โดยวิเคราะห์ประเมินว่าลำดับความสำคัญของปัญหาจากความแตกต่างระหว่างสภาพความคาดหวังที่เป็นความต้องการ กับสภาพที่ทำได้จริง หรือสภาพปัจจุบัน โดยมีข้อมูลบ่งชี้ (Indicator) ยืนยันให้เห็นถึงความแตกต่างตามภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 สภาพปัญหาที่เกิดจากช่องว่างระหว่างความคาดหวังกับสภาพที่ทำได้จริงหรือสภาพปัจจุบัน
ที่มา : สมศักดิ์ คงเที่ยง (2546 : 61)

วิธีวิเคราะห์ประเมินปัญหาความต้องการ อาจใช้วิธีการเดียวหรือหลายวิธีร่วมกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามสภาพของงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ควรยึดหลักกฎ 3 ร. ม.ค.คิด ร่วมทำ โดยมุ่งให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาและพัฒนาต่อไป

2. การวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา ต้องวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้น ๆ ก่อนแล้วจึงกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาแต่ละสาเหตุของปัญหา โดยกำหนดทางเลือกไว้อย่างหลากหลายและที่สำคัญ คือ ควรเป็นทางเลือกที่มีความสร้างสรรค์ เป็นกลวิธีที่แบบยล เป็นวิธีแก้ปัญหาที่ยังไม่เคยมีใครคิดหรือเคยทำมาก่อนหรือเป็นการต่อยอดความคิดของคนอื่นให้ดีขึ้น ให้ใหม่ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. ทางเลือกที่เหมาะสมและการวางแผนแก้ปัญหา บุคลากรที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันประเมินทางเลือกแต่ละทาง เพื่อจัดลำดับความสำคัญของแต่ละทางเลือก โดยพิจารณาจากทรัพยากร ข้อจำกัด และความเสี่ยง ๆ

หลังจากพิจารณาทางเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว บุคลากรที่เกี่ยวข้องก็ร่วมกันพิจารณาเปรียบเทียบ แล้วคัดเลือกที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสมที่สุดนำไปสู่การวางแผนและโครงการตามระบบแผนงานต่อไป

4. การดำเนินการตามแผนและโครงการ เป็นขั้นตอนการปฏิบัติงานตามแผนและโครงการตามบทบาทหน้าที่ของบุคลากรแต่ละระดับ

5. การประเมินผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่สำคัญตอนหนึ่งของการบริหารงานเชิงระบบที่จะส่งผลกระทบถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานหรือการบริหารงาน

6. การพัฒนาปรับปรุงแก้ไข เป็นส่วนสำคัญที่ผู้บริหารควรตระหนัก จะทำให้ขั้นตอนการทำงานมีความสมบูรณ์และครบวงจร เป็นส่วนสัมพันธ์ในการพัฒนางานหรือปรับปรุง

แก้ไขงานอย่างแท้จริง เพราะเป็นการนำเอาการประเมินมาวิเคราะห์ การพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขเป็นขั้นตอนหรือวิธีการตรวจสอบข้อขัดแย้งระหว่างวัตถุประสงค์กับผลที่ได้จากการประเมินว่าจะพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขในส่วนใดของระบบหรือต้องพัฒนาปรับปรุงแก้ไขทั้งระบบ

จากทฤษฎีที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารเชิงระบบ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบที่เป็นหน่วยงานและระบบที่เป็นกระบวนการ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และ ผลงานหรือผลผลิต โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ วิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา เลือกทางเลือกที่เหมาะสมและวางแผนแก้ปัญหา ดำเนินการตามแผน/โครงการ และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

วงจรคุณภาพ

วงจรคุณภาพของเดมมิง (PDCA) ถือเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาย่างมีระบบ เป็นการบริหารงานที่มุ่งเน้นคุณภาพทั่วทุกระบบภายในองค์กร เป็นการบริหารงานแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยม ประกอบด้วย (กัลยา พิณเศษ, 2545 : 38-40)

1. การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนที่สำคัญสุด ไม่ว่าการดำเนินการในขั้นตอนที่เหลือต่อไปจะเป็นเช่นไร ขอให้วางแผนถูกต้องพอ แต่เนื่องจากทุกสิ่งต้องอาศัยแผน ดังนั้นถ้าแผนไม่ดีเสียแล้ว งานอื่นก็ไม่ดีด้วย และถ้ามีการวางแผนอย่างดีการแก้ไขก็มีน้อย และกิจกรรมต่างก็สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในแผนควรกำหนดวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อตรวจสอบว่าแผนดังกล่าวมีการวางแผนที่ดีและมีการปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง

2. การลงมือปฏิบัติ (Do) คือ เมื่อจบการวางแผนแล้ว ก็เข้าขั้นการปฏิบัติงาน หรือดำเนินงานขั้นตอนต่าง ๆ ที่เสนอไว้ ควรนำไปปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่ามีการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้เพื่อประโยชน์ดังนี้

2.1 เพื่อสร้างความมั่นใจว่าผู้รับผิดชอบดำเนินงาน ตระหนักถึงวัตถุประสงค์และความจำเป็นของงานอย่างถ่องแท้

2.2 เพื่อให้ผู้รับผิดชอบดำเนินงานตามแผน รับรู้เนื้อหาในแผนอย่างถ่องแท้

2.3 เพื่อจัดให้มีการศึกษาหรือฝึกอบรมเพื่อดำเนินงานตามแผน

2.4 เพื่อจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นตามที่กำหนดและเมื่อต้องการ

3. การตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน (Check) คือเมื่อทำการตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผน ควรมีการประเมินในสองแง่ที่จะกล่าวนี้ อย่างเป็นอิสระซึ่งกันและกัน

3.1 มีการดำเนินงานตามแผนอย่างถูกต้องหรือไม่

3.2 เนื้อหาของแผนมีสาระเพียงพอหรือไม่

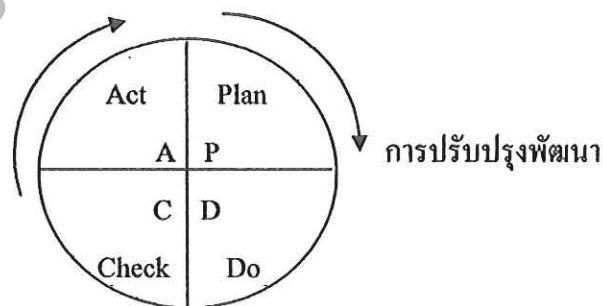
ถ้าวัตถุประสงค์ของงานไม่บรรลุ นั้นหมายความว่าสภาพเงื่อนไขไม่เป็นไปตามข้อ 1 (การวางแผน) หรือข้อ 2 (การลงมือปฏิบัติ) หรือทั้งสองข้อ

4. การปฏิบัติตามผลการตรวจสอบ หรือแก้ไข (Act) คือ ในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหานั้นมีความจำเป็นจะต้องแยกแยะอย่างชัดเจนในการกำจัดอาการและสาเหตุของปัญหา

ตารางที่ 2.2 ขั้นตอนวงจรคุณภาพของเดมมิง (PDCA)

ขั้นตอน	ลำดับปฏิบัติการ (PDCA)
1. ค้นปัญหา 2. วิเคราะห์สถานะปัจจุบัน 3. กำหนดเป้าหมาย 4. วางแผนแก้ไข	การวางแผน (Plan)
5. ดำเนินการแก้ไข	การลงมือปฏิบัติ (Do)
6. ประเมินผล	การตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน (Check)
7. กำหนดมาตรฐาน 8. สรุปปัญหาที่ยังเหลืออยู่ และเริ่มกระบวนการแก้ไขใหม่	การปฏิบัติตามผลการตรวจสอบ หรือแก้ไข (Act)

ซึ่งสามารถแสดงด้วยแผนภาพวงจรการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่องดังนี้

ภาพที่ 2.7 วงจรการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ที่มา : ประพันธ์ ธรรมไชย (2550 : 1)

วงจรและหลักการคุณภาพที่กล่าวมา สรุปได้ว่า วงจรคุณภาพของเคมมิ่ง ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน (P) ขั้นการลงมือปฏิบัติ (D) ขั้นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน (C) และขั้นการปฏิบัติตามผลการตรวจสอบ หรือแก้ไข (A) ซึ่งเป็นการบริหารงานแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมเนื่องจากการเป็นการบริหารงานที่มุ่งเน้นคุณภาพทั่วทุกระบบภายในองค์กร

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับการกระจายอำนาจการบริหารและการศึกษาจัดการศึกษา ใน การวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามลำดับดังนี้

บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่มุ่งเน้นให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป ให้แก่สถานศึกษา และได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาในแต่ละด้าน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550 : 29 – 118) ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1. ด้านวิชาการ 1.1 การพัฒนาหรือดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น	1. ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาและชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.2 การวางแผนงานด้านวิชาการ	2. วางแผนงานด้านวิชาการ โดยการรวบรวมข้อมูลและกำกับดูแลนิเทศและติดตามเกี่ยวกับงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน การประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา การพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษาและการส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ
1.3 การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	3. เพิ่มเติมเนื้อหาสาระของรายวิชาที่สอดคล้องสภาพปัญหาความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคมและโลก
1.4 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความเห็นชอบหลักสูตรสถานศึกษา 5. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือ กับบิดามารดา และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
1.5 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	6. กำหนดนโยบายและแนวทางการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการทำงานของนักเรียน ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
1.6 การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียน	7. จัดให้มีแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้พอเพียง เพื่อสนับสนุนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองกับการจัดกระบวนการเรียนรู้

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.6 การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้	8. จัดระบบข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนของสถานศึกษาของตนเอง เช่น จัดเส้นทาง/แผนที่และระบบการเชื่อมโยง เครือข่ายห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น ฯลฯ 9. ส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และนิเทศกำกับติดตาม ประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง
1.7 การแนะแนว	10. ส่งเสริมความร่วมมือ และความเข้าใจอันดีระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน 11. ประสานงานด้านการแนะแนว ระหว่างสถานศึกษา องค์กรภาครัฐและเอกชน บ้าน ศาสนสถาน ชุมชน ในลักษณะเครือข่ายการแนะแนว
1.8 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา	12. กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพิ่มเติมของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชน 13. ดำเนินการตามแผนพัฒนาสถานศึกษาในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมสถานศึกษา ต้องสร้างระบบการทำงานที่เข้มแข็งเน้นการมีส่วนร่วมและวงจรการพัฒนาคุณภาพของเครื่องมือ (Deming cycle) หรือที่รู้จักกันว่าวงจร PDCA

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.8 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา	14. ตรวจสอบและควบคุมคุณภาพการศึกษา โดยดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่อง ด้วยการสนับสนุนให้ครู ผู้ปกครองและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม 15. จัดทำรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี (SAR) และสรุปรายงานประจำปี โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเสนอหน่วยงานต้นสังกัดและเผยแพร่ต่อสาธารณชน
1.9 การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ	16. จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันอื่น 17. ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน 18. ส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ 19. พัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.10 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น	20. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนวิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน รวมทั้งสืบสานจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น 21. เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ตลอดจนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิชาการเชิงชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น 22. ให้บริการคำปรึกษาที่สามารถเชื่อมโยงหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับแหล่งวิชาการในที่อื่นๆ 23. จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับศิษย์เก่า การประชุมผู้ปกครองนักเรียน การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน การร่วมกิจกรรมกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ
1.11 การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุทธ หน่วยงาน สถานประกอบการ และสถานอื่นที่จัดการศึกษา	24. ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.12 การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวองค์กร หน่วยงาน สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา	25. จัดให้มีการสร้างความรู้ความเข้าใจ การเพิ่มความพร้อมให้กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นร่วมจัดการศึกษา 26. ร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นร่วมกันจัดการศึกษาและใช้ทรัพยากรร่วมกันให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน 27. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น 28. ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการตามความเหมาะสมและจำเป็น

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
1.13 การพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	29. พัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน
2. ด้านงบประมาณ 2.1 การจัดทำแผนงบประมาณและคำขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2.2 การจัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินตามที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยตรง 2.3 การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 2.4 การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา	1. เสนอแผนงบประมาณขอความเห็นชอบต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นคำขอตั้งงบประมาณต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2. ขอความเห็นชอบแผนปฏิบัติงานและแผนการใช้จ่ายงบประมาณต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3. สร้างงาน เผยแพร่ และเชิญเกียรติผู้สนับสนุนทุนการศึกษา และทุนเพื่อการพัฒนาสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 4. จัดทำรายการทรัพยากรเพื่อเป็นสารสนเทศ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นทั้งที่เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานประกอบการ เพื่อการรับรู้ของบุคลากรในสถานศึกษา นักเรียนและบุคคลทั่วไปจะได้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันในการจัดการศึกษา

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
2.4 การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา	5. วางระบบหรือกำหนดแนวปฏิบัติการใช้ทรัพยากรร่วมกันกับบุคคล หน่วยงาน รัฐบาลและเอกชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 6. กระตุ้นให้บุคคลในสถานศึกษาร่วมใช้ทรัพยากรภายในและภายนอก รวมทั้งให้บริการการใช้ทรัพยากรภายในเพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้และส่งเสริมการศึกษาในชุมชน 7. ประสานความร่วมมือกับผู้รับผิดชอบแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้าง ทรัพยากรบุคคลที่มีศักยภาพให้กระสนับสนุนการจัดการศึกษา
3. ด้านบริหารงานบุคคล 3.1 การวางแผนอัตรากำลัง 3.2 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง	1. เสนอแผนอัตรากำลังของสถานศึกษาโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2. ดำเนินการสรรหาและจัดจ้างบุคคลเพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งอัตราจ้างประจำ หรืออัตราจ้างชั่วคราวและพนักงานราชการตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดโดยผ่านความเห็นของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
3.3 การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา	3. สร้างและพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาและเครือข่ายสถานศึกษาในการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
4. ด้านการบริหารทั่วไป 4.1 การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา 4.2 การวางแผนการบริหารงานการศึกษา	1. ประสานงานกับเครือข่ายการศึกษา เพื่อแสวงหาความร่วมมือ ความช่วยเหลือ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนงานการศึกษาของสถานศึกษา 2. เผยแพร่ข้อมูลเครือข่ายการศึกษาให้บุคลากรในสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทราบ 3. กำหนดแผนโครงการหรือกิจกรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา 4. ให้ความร่วมมือและสนับสนุนทางวิชาการแก่เครือข่ายการศึกษาของสถานศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาอย่างต่อเนื่อง 5. จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายและทิศทางของเขตพื้นที่การศึกษาให้สถานศึกษาและสนองความต้องการของชุมชนและสังคมโดยมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน องค์กร สถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
4.2 การวางแผนการบริหารงานการศึกษา	6. การดำเนินการ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4.3 งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน	7. เผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยของสถานศึกษาให้บุคลากรในสถานศึกษาและสาธารณชนทราบ
4.4 การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน	8. เผยแพร่มาตรฐานการปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ผู้รับผิดชอบและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ
4.5 การจัดทำสำมะโนผู้เรียน	9. ประสานกับชุมชนและท้องถิ่นในการสำรวจและจัดทำสำมะโนผู้เรียนที่จะเข้ารับบริการทางการศึกษาของสถานศึกษา
4.6 การรับนักเรียน	10. ดำเนินการรับนักเรียนตามแผนที่กำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4.7 การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอก ระบบและตามอัธยาศัย	11. กำหนดแนวทางและความเชื่อมโยงในการจัดและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวทางของเขตพื้นที่การศึกษา
	12. ดำเนินการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบตามความเหมาะสมและศักยภาพของสถานศึกษา รวมทั้งเชื่อมโยงประสานความร่วมมือและส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ที่จัดการศึกษา

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา	บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
4.8 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา 4.9 การส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา 4.10 งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น 4.11 การรายงานผลการปฏิบัติงาน	13. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาของสถานศึกษาในทุกด้าน ซึ่งครอบคลุมถึงการประสานความร่วมมือกับบุคคล ชุมชน องค์กร เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและสถานศึกษาในการใช้ทรัพยากรเพื่อการศึกษาร่วมกัน 14. ดำเนินการโดยความเห็นชอบคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 15. ให้คำปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกับบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา 16. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการส่วนภูมิภาคในการจัดและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา 17. ประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดและพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน 18. รายงานผลการพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชนทราบ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 มาตรา 38 ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังต่อไปนี้

1. กำกับการดำเนินการของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการกิจการด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษา

3. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา กำหนด

4. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาทั้งด้านบริหารวิชาการ บริหารงบประมาณ บริหารบุคคล และบริหารทั่วไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 13-16) ดังตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
1. ด้านวิชาการ 1.1 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่น 1.2 ให้ข้อเสนอแนะ และส่งเสริมสนับสนุนในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง 1.3 รับทราบ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดระบบและการดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. ด้านงบประมาณ 2.1 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้งและการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา 2.2 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะในการออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารการเงินและการจัดหารายได้จากทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับเรื่องนี้ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
3. ด้านบริหารงานบุคคล 3.1 ปฏิบัติตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ด้านบริหารทั่วไป 4.1 ให้ความเห็น เสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการจัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น 4.2 รับทราบ ให้ความเห็น และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพการศึกษา และกิจการของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง ตลอดจนนโยบาย และแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชน และท้องถิ่นและรายงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเมื่อสถานศึกษาไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ ประกาศ คำสั่ง ตลอดจนนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น 4.3 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะประสาน ส่งเสริม สนับสนุนเกี่ยวกับการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งปกครองดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษาตามที่กฎหมายระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4.4 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ แนวปฏิบัติ ฯลฯ ในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษา ตามที่กฎหมายระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
4.5 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันอื่น ๆ ในชุมชนและท้องถิ่น
4.6 ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษา ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการบริหาร

การศึกษาแนวคิดการพัฒนารูปแบบการบริหารในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงความหมายของรูปแบบการบริหาร ประเภทของรูปแบบการบริหาร และแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหาร ตามลำดับดังนี้

ความหมายของรูปแบบการบริหาร

ได้มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการบริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

ฟรอสส์ และ ริชเชอร์ (Forcese and Richer, 2007 : 5) ได้อธิบายความหมายของรูปแบบ หมายถึง การย่อหรือการเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้น และเป็นระเบียบสามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้น รูปแบบจึงมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป เช่น การจำแนกประเภท (Typology) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เป็นต้น

พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 50) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา

สมาน อัสวภูมิ (2549 : 23-24) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบจากนักวิชาการไว้ดังนี้

อิงลิช และ อิงลิช (English and English, 1965) ให้ความหมายของรูปแบบไว้ดังนี้

1. แบบจำลองเลียนแบบของจริง
2. ตัวแบบที่เป็นแบบอย่าง
3. แบบจำลองการดำเนินงานที่แสดงความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ในระบบ
4. การอธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลในรูปของระบบสัญลักษณ์

คีฟส์ (Keeves, 1988) ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง แบบแผน โครงสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

สไตเนอร์ (Steiner, 1988) กล่าวถึงความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง สิ่งของสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งของอีกสิ่งหนึ่ง และได้จำแนกความหมายเฉพาะของโมเดลเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. รูปแบบหรือโมเดลเชิงกายภาพ (Physical models) แบ่งออกเป็นดังนี้
 - 1.1 โมเดลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model - of) เช่น โมเดลหรือแบบจำลองเครื่องบินเอฟ 16 ลำเล็ก ๆ ที่เราสร้างจำลองมาจากเครื่องบินเอฟ 16 เป็นต้น
 - 1.2 โมเดลเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model-for) เช่น โมเดลหรือแบบจำลองที่ออกแบบเพื่อใช้เป็นต้นแบบผลิตเครื่องบินเอฟ 16 โดยเราต้องสร้างโมเดลหรือแบบจำลองชนิดนี้ขึ้นมาก่อน เพื่อจะนำไปเป็นต้นแบบผลิตเครื่องบินเอฟ 16 ลำจริง เป็นต้น
2. รูปแบบหรือโมเดลเชิงแนวคิด (Conceptual models) แบ่งออกเป็นดังนี้
 - 2.1 โมเดลเชิงแนวคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual selection) เพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น
 - 2.2 โมเดลเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual model-for) คือโมเดลหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นเพื่อใช้อธิบายทฤษฎี เช่น โมเดลที่สร้างขึ้นมาจากทฤษฎีการคัดสรรตามธรรมชาติ (Theory of Natural selection) เพื่อนำไปใช้อธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

จากความหมายของรูปแบบการบริหาร สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหาร หมายถึง โมเดลหรือแบบแผนที่เป็นแบบอย่างในการอธิบายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อให้การดำเนินงานขององค์การดำเนินไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดและลักษณะ ดังนี้

สมิทซ์ และคณะ (Smith and Other, 1980 อ้างถึงในสมาน อัสวภูมิ, 2549 : 25)

ได้จำแนกประเภทของรูปแบบออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ได้แก่

1.1 รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า เป็นต้น

1.2 รูปแบบเหมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลองจริง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือ เครื่องฝึกบิน เป็นต้น แบบจำลองชนิดนี้ใกล้เคียงความจริงกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้แก่

2.1 รูปแบบข้อความ (Verbal Model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) รูปแบบนี้พบมากที่สุด เป็นการใช้อธิบายพฤติกรรมค่าในทางวิชาการ โดยย่อ หรือ เครื่องฝึกบิน เป็นต้น แบบจำลองชนิดนี้ใกล้เคียงความจริงกว่าแบบแรก

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการ และโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

ศิริชัย กาญจนวาสี (2546 : 46) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบ จากการวิธีการนำเสนอแนวคิดของรูปแบบตามการกระทำ ให้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. รูปแบบเชิงบรรยาย เป็นการนำเสนอโดยใช้คำบรรยายระบุถึงหลักการ หรือ ตัวแปร และมีคำอธิบายถึงปรากฏการณ์ด้วยคำบรรยาย ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการ หรือ ตัวแปรเหล่านั้น

2. รูปแบบเชิงรูปภาพ เป็นการนำเสนอโดยใช้รูปภาพ หรือ สัญลักษณ์จำลองแสดงถึงแนวคิด หลักการ หรือ ตัวแปร และลากเส้นโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการ หรือ ตัวแปรเหล่านั้น

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ เป็นการนำเสนอโดยใช้สัญลักษณ์แทนความคิด หลักการ หรือ ตัวแปร และใช้ฟังก์ชันคณิตศาสตร์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด หลักการ หรือ ตัวแปรเหล่านั้น

จากประเภทของรูปแบบสามารถสรุปได้ว่า ประเภทของรูปแบบจำแนกออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ รูปแบบเชิงกายภาพ และรูปแบบเชิงสัญลักษณ์

แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหาร

สมาน อัสวภูมิ (2549 : 66) ได้เสนอแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารไว้ 3 แนวทาง ดังนี้

1. การศึกษารูปแบบ หมายถึง การศึกษาสภาพปัจจุบันของรูปแบบนั้น ๆ ตามกรอบรูปแบบที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ว่ามีสภาพอย่างไร อาจจะดำเนินการได้ทั้งโดยวิธีการสำรวจความคิดเห็น หรือการศึกษาสภาพจริงในภาคสนาม

2. การนำเสนอรูปแบบ หมายถึง การวิจัยที่นอกจากจะศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาของรูปแบบปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยต้องออกแบบและนำเสนอรูปแบบใหม่ เพื่อให้ได้รูปแบบการดำเนินงานหรือการบริหารที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ การนำเสนอรูปแบบนี้ผู้วิจัยไม่ต้องทดลองเพียงแต่จัดโอกาสในการนำเสนอรูปแบบเพื่อการพิจารณาของผู้ที่เกี่ยวข้องในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น การนำเสนอรูปแบบให้ผู้ปฏิบัติประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ แล้วจึงดำเนินการให้ข้อความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเท่านั้น การรายงานผลการวิจัยจะนำเสนอรูปแบบด้วย

3. การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการทั้งสามส่วน คือการศึกษา รูปแบบ การออกแบบรูปแบบใหม่ และการนำรูปแบบใหม่ไปทดลองใช้ในสภาพจริง ซึ่งจะเป็นการทดลองใช้ตามสภาพจริงโดยไม่ต้องควบคุมตัวแปรอย่างเข้มงวดมากนัก หรือทดลองตามแบบการวิจัยทดลองที่แท้จริง และรายงานผลการทดลองใช้โดยจะดำเนินการทดลองใช้รูปแบบในลักษณะการวิจัยและพัฒนาที่รอบสุดท้ายแล้วแต่โครงการวิจัยนั้น

พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 27) นำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาเอกสารเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย
2. การศึกษาสภาพปัญหาการจัดองค์การ
3. การสร้างรูปแบบการจัดองค์การวิทยาลัยในขั้นต้น
4. การทดสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบขั้นต้นโดยการสัมมนาทรงคุณวุฒิ
5. ปรับปรุงและพัฒนาารูปแบบให้สมบูรณ์

กล่าวโดยสรุป แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจะเริ่มต้นจากการศึกษารูปแบบที่ต้องการพัฒนาให้ชัดเจน แล้วสร้างรูปแบบ และนำเสนอรูปแบบการบริหารนั้นไปตรวจสอบหาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และมีการพัฒนารูปแบบการบริหาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ มีตามลำดับดังนี้

เอกราช ฉัตรใจคำ (2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการโรงเรียนของคณะกรรมการโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 105 ราย ผลการศึกษาพบว่า กรรมการโรงเรียนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนเป็นตัวแทนของโรงเรียนในการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมทางสังคมร่วมกันสนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ประสานให้โรงเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านและชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางด้านกีฬาประเภทต่างๆ ในโรงเรียน การประชุมวางแผนกำหนดแนวทางในการแสวงหาเงินทุนจัดหารายได้ ตลอดจนประชุมเพื่อวางแผนกำหนดแนวทางในการแสวงหาวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เพื่อมอบให้แก่โรงเรียน ร่วมพิจารณาแต่งตั้งอนุกรรมการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความเห็นชอบการจัดกิจกรรมให้บริการแก่ชุมชนและท้องถิ่นของโรงเรียนและหาแนวทางให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและงบประมาณแก่โรงเรียนร่วมจัดทำแผนหรือโครงการที่ต้องมีการใช้เงินหรืองบประมาณ และตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณของโรงเรียน ร่วมติดตามผลการดำเนินงาน ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา

บุญเลิศ ทิพจร (2544) ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามลักษณะของบุคลากรในชุมชนอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 344 ราย ผลการวิจัยพบว่าชุมชนมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ในระดับมาก คือความพร้อมในทรัพยากรการบริหาร ความรู้ความสามารถ เวลา และต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนของโรงเรียน การบริหารงานด้านการจัดองค์การ การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลโดยให้มีระเบียบ กฎหมายรองรับที่ชัดเจน ส่วนแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียน มีความเห็นให้แผนงานการบริหารโรงเรียนควรมาจากชุมชน การจัดองค์การที่มีชุมชนร่วมกำหนดรูปแบบที่หลากหลาย การอำนวยการเป็นไปตามระบบการบริหารที่มีชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดระบบการบริหาร การประสานงานที่ให้องค์กรโรงเรียนเป็นแกนกลางในการประสานงานตามแผนและทรัพยากรที่มาจากชุมชน การประเมินผลให้มีทั้งจากการประเมินภายในโรงเรียนและจากภายนอกโรงเรียนโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง

บุญยิ่ง จอมงาม (2544) ได้ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมจัดการประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความต้องการร่วมให้คำปรึกษาการจัดการศึกษาของแต่ละโรงเรียนร่วมสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนให้นักเรียน แจ้งข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการดำเนินงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลให้โรงเรียนได้รับรู้ และร่วมพิจารณาการให้ขวัญและกำลังใจแก่ครูและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน

เกษม ใจเถิง (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนานักเรียนกลุ่มโรงเรียนอุดรสัมพันธ์ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 46 ราย ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนของผู้ปกครองด้านการให้ความร่วมมือสนับสนุนโรงเรียน ผู้ปกครองมีการปฏิบัติและมีความต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องการสนับสนุนอบรมสั่งสอนให้เด็กมีระเบียบวินัย และมีกิจกรรมยามว่างที่เรียบร้อย ส่วนปัญหาพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเข้าร่วมระดมความคิดเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน และการรวมตัวของกลุ่มผู้ปกครองเพื่อจัดกิจกรรมระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นไปได้ยาก

กมล คำดังหาญ (2546) ได้ทำการศึกษาปัญหาและความต้องการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กรณีศึกษาโรงเรียนศึกษานารี โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 504 ราย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนศึกษานารี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อแยกแต่ละงานพบว่า มีปัญหาในระดับปานกลางทุกงาน ในด้านความต้องการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น โดยภาพรวมมีความต้องการอยู่ในระดับมาก เมื่อแยกแต่ละงานพบว่ามีความต้องการในระดับมากทุกงานเช่นกัน สำหรับข้อเสนอแนะ โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีการกำหนดนโยบาย วางแผนปฏิบัติงานอย่างชัดเจน เน้นการประชาสัมพันธ์ และควรศึกษารูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

บพิตร บอมโธสง (2546) ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอกะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 587 ราย ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปฏิบัติการสอน และผู้ปกครองนักเรียน โดยรวมมีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ผู้บริหารมีความคาดหวังในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมากทุกด้าน ผู้ปฏิบัติการสอนมีความคาดหวังในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในระดับปานกลาง และผู้ปกครองนักเรียนมีความคาดหวังในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในระดับปานกลางทุกด้าน

แดง ปิณฑุศย์ (2549) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 336 คน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก และปัญหาการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการดำเนินการโดยรวมพบว่าไม่แตกต่างกัน สภาพการดำเนินงานตามความคิดเห็นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนขนาดแตกต่างกันโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ณรงค์ อภัยใจ (2549) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเมืองกีด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 85 ราย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีส่วนร่วมเกือบทุกด้าน ที่เกี่ยวข้องกับ การวางแผน การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากรและการประเมินผล แต่มีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเห็นว่าไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำแผนระยะ 5 ปี การอนุมัติแผนปฏิบัติการประจำปี และการประสานงานกับผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาช่วยสอนในโรงเรียน

ธเนศ อุทโยธา (2549) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง นักเรียน โรงเรียนผดุงวิทย (วัดศรีบุญเรือง) โรงเรียนราษฎร์ของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดปทุมธานี โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 331 ราย ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในภาพรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง และได้เสนอความคิดเห็นด้านบริหารวิชาการว่าทางโรงเรียนควรมีการ สอนเสริมในวันเสาร์-อาทิตย์ ด้านบริหารงานงบประมาณ เสนอแนะว่าควรให้ผู้ปกครอง ชุมชนมี ส่วนร่วมในการดูแลรักษาอาคารสถานที่ รักษาครุภัณฑ์ ด้านการบริหารงานบุคคล เสนอว่าควรควร แต่งกายให้เหมาะสมและมีมารยาทในการพูด ด้านบริหารงานทั่วไป เสนอแนะว่าอยากให้โรงเรียน แข็งขันว่าสารการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

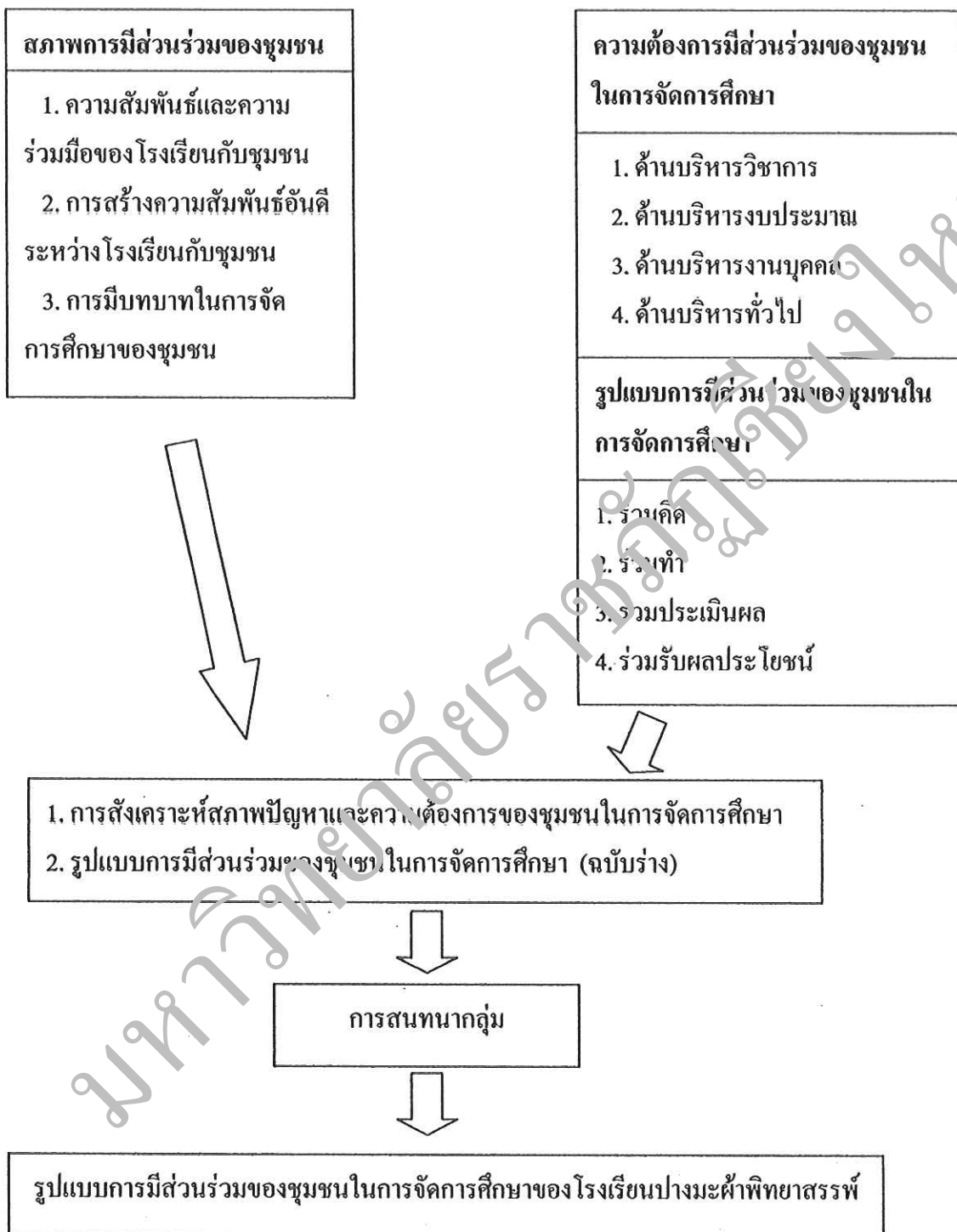
ชูเชษฐา เพื่องฟู (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนบ้านแม่แตงเหนือ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 386 ราย พบว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำแก่นักเรียนในการศึกษาต่อ เข้าประชุมเพื่อ รับทราบผลการใช้เงินของโรงเรียน และช่วยเหลือด้านแรงงาน ส่วนที่ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม คือการจัดหาแหล่งเรียนรู้ การตรวจสอบผลการใช้งบประมาณ การจัดกิจกรรมเลี้ยงรับและเลี้ยงส่ง บุคลากร โรงเรียน และการจัดทำแผนปฏิบัติการ

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน คือต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารทั่วไปในระดับปานกลางถึงมาก ซึ่งลักษณะการเข้ามามีรูปร่างแตกต่างกันไป เช่นต้องการเข้ามามีส่วนร่วมด้านการวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากร การประเมินผล การส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และการอบรมสั่งสอนระเบียบวินัย กิริยามารยาทให้กับนักเรียน รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากเอกสาร ตำรา แนวคิดของนักวิชาการและผลงานวิจัยต่าง ๆ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์ ดังแสดงตามภาพที่ 2.8

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย